

position in which mental illness is a process of healing, whereas normality - a betrayal of the true capacity of the subject is considered.

It is found that social anthropology of disease, which has formed within antipsychiatry, is shown as a connecting link, a leading component of humanistic discourse. It improves the success of existential-phenomenological psychiatry and lays the foundation for building a socio-cultural interpretation of illness.

Keywords: *subject; anti-psychiatry; existentia; phenomenology; consciousness; madness.*

REFERENCES

1. Kosilova E. (2011), Anti-psychiatry: the triumph of irrationality or the human rights movement in psychiatry?, available at: <http://postnauka.ru/longreads/84> (rus).
2. Laing R. D. (1995), Broken the "I", Saint Petersburg, 352 p. (rus).
3. Romek E. (2005), Psychotherapy: the birth of science and profession, Rostov-on-Don, 392 p. (rus).
4. Szasz Thomas (2010), The myth of mental illness, Moscow, 421 p. (rus).
5. Szasz Thomas (2008), Debunking Anti-psychiatry: Laing, Law and Largactil, *Current Psychology*, Vol. 27, Issue 2, pp. 89-101 (engl).
6. Cooper D. (1967), Psychiatry and Anti-psychiatry, Paladin, London, 280 p. (engl).

© Скуртач Віолетта

Надійшла до редакції 13.11.2014

УДК 141.7

ТУРЕНКО ОЛЕГ,

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права Донецького юридичного інституту

PRIMA RATIO ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ - ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СМISЛУ ТЕРМІНА "HAESSEITAS" В МЕТАФІЗИЦІ ДУНСА СКОТА

Автор прагне розкрити смисл уведеного філософом і теологом Високого Середньовіччя Дунсом Скотом терміна "haesceitas", вказавши на його місце в метафізиці схоласта і вплив на становлення європейського індивідуалізованого мислення. Доведено, що в західному мисленні haesceitas легітимізує право одиничного на сутнісне існування, що реалізується в стані автономно-позитивного буття щодо Всеєдності, зберігаючи при тому гармонію одиничного, множинного і загального. На думку автора, проголошена Дунсом Скотом цінність індивідуального затверджує модерне право особистості на вільне самовизначення і санкціонує принцип толерантності до суб'єктивного різноманіття.

Ключові слова: *haesceitas; єдинозначне; формальність; індивідуалізація.*

Постановка проблеми і стан її вивчення. Легітимізація західного індивідуалізму має своє коріння в середньовічній метафізиці, а точніше - у теологічно-філософських візіях схоластів XIII-XIV ст. Ключову роль у цьому процесі відіграла доктрина Іоана Дунса Скота, спрямована на реалізацію нової синтетичної точки зору - переборення односторонності аристотелізму й августиніанства. У той час блискучим прикладом такого синтезу був томізм. Утім, його раціоналістичні положення після смерті св. Томи зазнали критики прихильників консервативного руху в схоластиці. У 1277 р. спеціальна (Паризька) комісія засудила 20 аверроїстських сентенцій Аквіната¹. Ця подія розпочала августиніанську

ревізію томізму. Особливе місце в ній зайняли представники ордену св. Франциска. Зміст рівнобійності двох напрямів схоластики полягає в тому, що томісти (переважно домініканці) головним завданням «...бачили мету проповіді, зміцнення церковної дисципліни й систематизацію теології, природно, частіше схилилися до раціональних методів, а отже, і до аристотелізму; францисканці ж з їхнім пафосом поглиблення особистої віри й служіння Христу, навпаки, більше схилилися до орієнтованого на самоаналіз і містичну любов августиніанства» [1, с. 34].

Незважаючи на те, що рішення Паризької комісії були скасовані (1325 р.) запекле протистояння двох

¹ Ідеться про різку критику *томізму* (учення Томи Аквінського) з боку впливових прихильників *августиніанства*, зокрема паризького єпископа Етьєна Тамп'є, архієпископа Кентерберійського Роберта Кілуордбі та його наступника Джона Пекхема, а також послідовників Іоанна Дунса Скота – Вільгельма де ла Марса, Роджера Бекона, що групувалися навколо *францисканського ордену* (Прим. ред.).

таборів ще довго тривало. Не останньою фігурою французького напрямку був Дунс Скот, візії якого глибоко вплинули на інтелектуальне життя Заходу. Слід лише згадати, що У. Цвінглі «...присвоїв частину Скотових ідей, які доклалися до формування його теології» [2, с. 113]. Також відомим є вплив Скотівської теорії Божої волі та індивідуальної свободи на переконання фундаторів модерної філософії Р. Декарта і Г. В. Лейбніца. На початку XX ст. завдяки дисертаційній праці М. Гайдеггера, присвяченій скотизму, середньовічна метафізика була «розморожена», а спадщина *Doctora subtilisa* («втонченого доктора» - цим почесним титулом Дунса Скота нагородили французьканці за прихильність до складних логічних дистинкцій) перетворюється на передвісницю феноменологічної філософії.

Мета статті. Відтак метафізичні візії Дунса Скота сформулювали теологічне підґрунтя нового антропологічного світогляду, а терміни філософа стали відправними в утвердженні ренесансного примату людської винятковості й догмату панування обдарованої й вольової особистості над світом. Ключова роль у цьому процесі належить Скотовому терміну *haecceitas* (цейсть), зміст якого автор статті прагне розкрити, указавши його місце в метафізичній системі схоласта та його значення в становленні західного індивідуалізованого мислення.

Автор буде спиратися на праці М. Адамса, А. В. Апполонова, Е. Беттоні, М. А. Гарнцева, О. Е. Душина, Е. Жильсона, Ф. Ч. Колпстона, Р. Кросса, О. Ф. Лосева, Г. Г. Майорова, У. Росса, Е. Уолтера, Т. Хоффмана та інших дослідників.

Виклад основного матеріалу. *Doctor subtilis* будує свою метафізичну систему, виходячи з того, що її предметом є універсальна субстанція - Первинна Природа («*primo prima*»), яка є «сама по собі». Вона «...повністю виключає будь-яке єднання по суті. Це доводиться так: Перша Природа не є заподіяне... вона не має сутнісних частин, матерії і форми. Далі: Вона не має і різноманітних довершеностей, які реально розрізнялися б тим чи іншим чином і від яких могло б бути взято поняття роду і відмітної ознаки» (Гл. 4) [3]. *Primo prima* лежить в основі всього суцього (*entis*) - другої первинної природи («*secundo prima*»), що якісно утворює предмети й природно-земні форми світу та третьої природи («*tertio prima*») - світу людських речей, соціальних інституцій та відносин.

Primo prima отожднюється Скотом із поняттям *univocum* - єдинозначне суще - універсальне, що має три значення. По-перше, воно визначає іменування логічних відносин між предикатом і суб'єктом. По-друге, це загальна природа, розглянута в абсолютному значенні - незалежно від реально індивіда. Й останнє, поняття нашого розуму, сформоване згідно із загальною природою. Отже, *primo prima* поширюється на все різноманіття реальностей, починаючи з абсолютного ества Бога й завершуючи архетипами людського розуму, одночасно роблячи різноманітні реальності єдинозначним сущим в їх множинності.

Остаточну реальність (*ens*) суцього, окремої речі тут і зараз, стверджує Скот, складає *haecceitas*. У цьому сенсі він зазначає, що «...сутність не є ні матерія, ні форма, ні композит, оскільки будь-яке із цього є природа, але вона (індивідуальна сутність) є остаточна реальність суцього» (*haecceitas*) (IV, III) [4, с. 315]. Цим висловом схоласт, заперечуючи гілеморфічну систему томізму, затверджує аксіому, що *primo prima* може надати чомусь безформено-якісному щось унікальне - виявити «щойність» (*quiditas*), сконцентруватися в неповторній *haecceitas*. Інакше кажучи, причиною будь-

якої унікальності, пізнавальної диференціації понять й реально існуючих речей не може бути матерія, адже вона сама по собі не визначена й не розрізнена. Остання реальність (або «щойність») формується волею *Creatora* і виявляється формальністю (*formalitas*). Вона є модусом конкретних речей та гносеологічних змістів, які існують в матеріальній множинності. Формальність припиняє будь-які розбіжності з матеріальним, бо є остаточною буттєвою субстанцією Божих потенцій волі.

Детальніше роз'яснює Скотівську доктрину формальних розбіжностей А. Б. Уолтер. Він зазначає, що «...між поняттям і реальністю є певна ізоморфність, у силу якої можна сказати, що поняття є образом або картиною реальності. Цей образ ґрунтується...на тому, що проявляє себе як у світі фактів, так і в наших думках про світ... Це дає нам підставу говорити про *ratio*... як у речах, так і в розумі. У тій мірі, у якій це *ratio*, або осмислений зміст, є властивістю або характеристикою речі, ми можемо виправдано говорити, що індивід ним володіє, він є те і те. Хоча ці *rationes* можуть розглядатися окремо, бо їх визначення розрізняються, і те, що включається в одне, не потрібно включати в інше; як характеристика окремого індивіда вони складають одну річ. Вони невід'ємні від індивіда, як душа не може бути відокремлена від тіла... Навіть Божа всемогутність не може відокремити душу від її здібностей або загальну складову індивіда від унікальної «цейості» [5, с. 11].

Відтак поняття *haecceitas* виступає в скотизмі як «доповнення до всіх попередніх форм». *Haecceitas* робить форму не стільки другою формою, скільки визначає остаточну реальність (*ens*) самої форми - її есенціальний модус. «*Ens*» нічого не доповнює до загальної форми, а є лише її одиничним завершенням. Схоласт відстоював думку, що абсолютна форма індиферентна до своїх сингулярних завершень, свого ж вільного прояву, адже *haecceitas* надає можливість бути всьому існуючому відмінною несхожістю, - індивідуальні речі не поглинаються *summum ens* (Всеєдиним), а існують у своїй неповторності як вільні елементи загального. Отже, *haecceitas* як певна частка універсального має своє метафізичне обґрунтування і визначається окремим станом *primo prima*, що втілюється в інші дві форми природи - в одинично-повторне тут і зараз. До того ж, на думку схоласта, стан остаточної реальності - *haecceitas* - первинно визначається як упорядкованість доброї волі Бога, Його розумність. Тому будь-яка *haecceitas*, уважає Скот, є позитивно забарвленим станом співмірності, безущербності до *summum ens*. Завершеним станом «об'єктивної наявності» в усіх трьох рівнях єдинозначності є людина.

На переконання Дунса Скота, людина має свою унікально-одиничну форму, що відрізняє її від інших речей. Помноження кількості форм зруйнує індивідуальну одиничність, тобто сингулярна форма є принципом людської індивідуалізації, без якої унікальності існування людини не було б [6, с. 274]. Таким чином, мислитель відстоює думку, що індивідуалізована річ формується одиничністю формальності й затверджується в *haecceitas*. У Скотовому розумінні людина потенційно постає одночасно і загальною множинністю, і сингулярною індивідуальністю [7, с. 410]. Точніше, вона є сутнісною формою, «природою», що саме по собі не визначається як загальне, ані одиничне, а передує існуванню і загального, й одиничного в деякій матеріальній формі.

Вірний середньовічній традиції, що йде від Абельяра, Дунс Скот поєднує в індивідуальному формі й фігурі («*figure*» від «*fingere*» - формувати). Порівнюючи, він інтерпретує ці поняття як «зовнішній уклад речей»,

«твердий і визначений порядок частин» [8, с. 209]. Відтак, *haecceitas* через формування зовнішніх речей одержує матеріальну фігуру, яка через співмірність своїх властивостей отримує суб'єктивну якість. Суб'єктивні якості визначаються мірою розумності і вольових здібностей індивіда, їх осмисленим співвідношенням з порядком універсалій в *summum ens*.

З поданих вище міркувань можна зробити висновок, що в скотизмі єдність матерії і форми більш завершена в індивідуальному, ніж у видовому або родовому, адже сингулярне виключає поділ на частки. Більш того, перехід від видової єдності до єдності індивідуальної передбачає додавання деякої внутрішньої досконалості. Таким чином, додавання *haecceitas* до виду не лише завершує поділ останнього, але й обмежує вплив загальної природи на індивіда, роблячи його конкретно існуючим суб'єктом світу. *Haecceitas* виступає граничною реальністю форми (конкретною фігуральністю), що легітимізує суверенність людини у світі, тобто визначає індивідуальну грань існуючого буття.

Для схоласта індивідуальне є досконалою та істиною метою природи, останньою реальністю *summum ens*. Спираючись на цю думку, О. Е. Душин зазначає, що в Скотовій доктрині «...вся ієрархія Всесвіту увяляється в якості індивідуальних «цеїстей», Бог є лише Найвищий індивід. Усе інше, що лежить між «цеїстю» предметів утвореного суцього і Богом - абстракція» [9, с. 177]. Отже, *Doctor subtilis* визначає, що загальне, хай і не в чистій перспективі, але ж реально дане в одиничному: видова природа, яка наявна в кожному одиничному, є основою уможлядних форм і природної фігуральності, які завдяки взаємодії з інтелектом людини формують поняття, у яких ця природа дана як об'єкт пізнання і як предмет удосконалень.

До цього слід додати, що Дунс Скот указував на наявність валентності та гармонізації одиничного і загального й визначав, що в просторі матерії та часу така взаємодія відбувається. Індивідуалізація як *haecceitas* форми і матерії метафізично призупиняє миттєву вічність загального (універсалій) й одночасно розкриває її в одиничному, в її спрямованості до любові Творця. Уможливує валентність загального й одиничного в скотизмі трактовка природи, її гносеологічна автономність. На думку Е. Жильсона, для схоласта «...«природа» сама по собі не є ані загальним, ані одиничним, але байдужою по відношенню до загальності і до одиничності. Для того щоб вона стала загальною, інтелект повинен певним чином розтягнути її, надати їй універсальності; для того ж, аби вона стала одиничною, деякий додатковий визначаючий принцип повинен, навпаки, немовби стиснути її й тим самим зробити одиничною. Так, сама по собі «конячність» не є ані поняттям коня, ані конем. Вона є лише та загальна сутність, яка однаково може стати і тим, і іншим» [10, с. 407-408].

Отже, Скотівський принцип первинності сутності, її можлива реалізація в *haecceitas* та осмислення модусів сутності зберігає світоглядний каркас Середньовіччя, де будь-яке індивідуальне існування представлене в загальній єдності унікальних *haecceitas*, які співвідносяться з ієрархією нескінчених сутностей. Бог, який в ієрархії виступає як абсолютна персона, що живить кінцеву *haecceitas* - душу людини - прямо пов'язується з нею, і тому всі інші речі Всесвіту мають абстрактну визначеність. Таким чином, мінорит² відстоює думку, що у світі реального прерогативу має неповторна осо-

бістість, яка є довершеношою, аніж досконала сутність виду та роду. Саме індивід завершує реалізацію Його задумів, увінчує вічний плін модусів *summum ens*.

Доктринальне визнання за Первинною Природою бути уможливленою в індивідуальному, на думку Дж. - Реале і Д. Антісері, надає підґрунтя Скоту визначити персональне (*eentis*) - конкретне, яке у своїй універсальності «...не може бути часткою всього, воно все у всьому, імперія в імперії. У понятті особистості відмінне й універсальне співпадають. Кожна людина подібна до своєрідної реальності часу - така ж невідторжна й незамінна. Її не можна розуміти як детермінацію універсального. У своєму визначенні, участі в її долі Христа вона залучена в реальність вищу й початкову. Людина приречена до діалогу з Богом, Єдиним і Троїчним, бути особистістю» [11, с. 226].

Через це індивідуалістична одиничність не означає окремість і самотність людини, будь-якої речі Всесвіту. Навпаки, на переконання мінорита, *eentis* існує в універсальному можливому - у часі й просторі реалізації Вищої сутності, яка звеличує свою потенцію окремими індивідуалізаціями, удосконаленням їхньої реальності. Бо множинність формальностей існує у сфері волі Бога, Його абсолютній свободі. Божа воля в скотизмі виступає ключовою ланкою, що пов'язує вічну нескінченність існування Бога з кінцевим творінням - індивідуальним. Воля Бога нічим не детермінована, є панівною і не піддається доконечній раціоналізації. Свобода Його є також не обмеженою ані поняттям добра, ані раніше Ним же визначеною метою - формами майбутнього світу. Його Творіння є чистим проявом волі - Його дія стає добром та красою саме тому, що це Його акт волі, який творить дещо, і лише потім може визначитися людським розумом як Боже благо. Відтак, Божа воля не несе в собі протиріччя із загальним благом, зі встановленими Його розумом законами та задумом, адже Його вільний вибір сам по собі від початку благий і справедливий. Воля Бога включає в себе Його любов, яка надає кожній *haecceitas* можливість вільно бути. Більше того, воля Бога поблажлива й надає право існувати різноманітним протиріччям, багатьом приватним порядкам.

Висновки

Завершуючи, мусимо зазначити, що скотівський термін *haecceitas* легітимізує в західному мисленні право одиничного на сутнісне існування в стані автономної формальності, у стані позитивно-сингулярного буття щодо *summum ens*, зберігаючи єдність персональної ієрархії Всесвіту. Цей доктринальний принцип аксіологічно врівноважив метафізичне мислення з природним розумом індивіда, визначив їх єдинозначність до суцього. Роз'яснює цю думку Ю. Габермас, котрий помічає, що «...метафізичні фігури мислення поступаються індивідуальним. Іоан Дунс Скот обґрунтовує це зрештою для того, щоб есенціальне поширити також і на сферу індивідуального. Він дає точне визначення поняття *haecceitas*, яке й на індивідуацію накладає печатку суттєвого, позаяк саме суттєве протиставляється дійсно індивідуальному в рівнозначній всезагальності» [12, с. 261-262].

Як есенціальний модус форми *haecceitas* робить її остаточною реальністю, тою «індивідуальною формою», яка затверджує за людиною статус унікальності [13, с. 40-41]. Збагнення «індивідуальної форми», що існує в розумній, фігуральній неповторності тут і зараз виявляє люблячу волю Творця до творіння, і тим надихає індивідуальність до вольового спрямування до визначених Богом ідеальних форм і видів. Це накладає на

² Мінорит – член чернечого оредену францисканців. Дунс Скота вважали привілейованим учителем цього оредену (Прим. ред.).

індивідуальність амбівалентний обов'язок. З одного боку, індивід несе моторошну відповідальність за гармонію із *summum ens*, а з іншого - отримує в межах своєї реальності право бути *creator*ом природних і людських речей - остаточно втілювати волю Бога в одично-унікальному. Останній смисл стає підґрунтям модерного мислення й остаточною доктринальною легітимацією західного індивідуалізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Майоров Г. Г. Дунс Скот как метафизик / Г. Г. Майоров // Скот Иоанн Дунс. Избранное / [сост. и общая ред. Г. Г. Майорова]. - М. : Издательство Францисканцев, 2001. - С. 28-83.
2. Мак-Грат А. Интеллектуальні витоки європейської Реформації / Алістер Мак-Грат ; [пер. з англ. М. Климчука і Т. Цибмала]. - К. : Ніка-Центр, 2008. - 344 с.
3. Бл. Иоанн Дунс Скот. Трактат о первоначале / Бл. Иоанн Дунс Скот ; [перевод, вступ. статья и ком. А. В. Апполонова]. - М. : Изд-во Францисканцев, 2001. - 181 с.
4. Скот Иоанн Дунс. Избранное / Бл. Иоанн Дунс Скот ; [сост. и общая ред. Г. Г. Майорова]. - М. : Изд-во Францисканцев, 2001. - 584 с.
5. Wolter Allan B. The Philosophical Theology of John Duns Scotus [Електронний ресурс] / Allan B. Wolter ; [ed. by Marilyn Adams]. - Cornell University Press, 1990. - Режим доступу : <http://ebooksable.com/924625/philosophical-theology-john-duns-scotus-allan-b-wolter-marilyn-adams>.

Туренко Олег,

кандидат философских наук, старший преподаватель кафедры теории и истории государства и права Донецкого юридического института

PRIMA RATIO ЄВРОПЕЙСКОГО ИНДИВИДУАЛИЗМА - ИНТЕРПРЕТАЦИЯ СМЫСЛА ТЕРМИНА "HAECCEITAS" В МЕТАФИЗИКЕ ДУНСА СКОТА

Автор стремится раскрыть смысл введенного философом и теологом Высокого Средневековья Дунсом Скотом термина "haecceitas", указав на его место в метафизике схоласта и влияние на становление европейского индивидуализированного мышления. Доказано, что в западном мышлении haecceitas легитимизирует право единичного на сущностное существование, реализуется в состоянии автономно-положительного бытия относительно Всеединства, сохраняя при этом гармонию единичного, множественного и общего. По мнению автора, провозглашенная Дунсом Скотом ценность индивидуального утверждает современное право личности на свободное самоопределение и санкционирует принцип толерантности к субъективному разнообразию.

Ключевые слова: haecceitas; однозначное; формальность; индивидуализация.

Turenko Oleh,

PhD, Senior Lecturer, Department of Theory and History of State and Law, Donetsk Law Institute

PRIMA RATIO EUROPEAN INDIVIDUALISM - INTERPRETATION OF THE MEANING OF THE TERM "HAECCEITAS" IN METAPHYSICS DUNS SCOTUS

The author seeks to reveal the contents Skotovoho term "haecceitas", pointing to its location in metaphysics Scholasticus and European influence on the development of individualized thinking.

Concluding should be noted that the term Skotovskyy haecceitas legitimizes in western thinking right essential to the existence of a single state in the autonomous formalities in a state of positive-singular being relative to the summum ens, preserving the unity of the personal hierarchy of the universe. This doctrinal principle axiologically urivnovazhyv metaphysical thinking of the natural intelligence of the individual to determine their yedynoznachnist things. Explain this view, Habermas, who notes that "... metaphysical thinking shapes suited to the individual. John Duns Scotus justifies it eventually to extend of essential also in the sphere of the individual. It gives a precise definition of Haecceitas, which also puts a stamp on individuation significant, because it is really essential opposed to individual equivalent generality".

As a mode of essential forms haecceitas makes it the ultimate reality Meanwhile "individual form," which asserts the man status uniqueness. Comprehension of "individual forms" that there is a reasonable, figuratively originality here and now finds loving will of the Creator to creation, and the inspiring personality to volitional direction

6. Жильсон Э. Дух средневековой философии / Этьен Жильсон ; [пер. с фр. Г. В. Вдовиной]. - М. : Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2011. - 560 с.

7. Vos Antonie. The Philosophy of John Duns Scotus [Електронний ресурс] / Vos Antonie. - Edinurgh university press, 2006. - 654 p. - Режим доступу : <http://www.pdf-archive.com/2011/08/23/vosjohn-duns-scotus/vosjohn-duns-scotus.pdf>.

8. Татаркевич В. История шести понятий: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відворництво. Естет. переживання / В. Татаркевич ; [пер. с пол. В. Корнієнка]. - К. : Юніверс, 2001. - 368 с.

9. Философия западноевропейского Средневековья / [отв. ред. Д. В. Шмонин]. - СПб. : Изд-во С.-Петерб. Ун-та, 2005. - 299 с.

10. Жильсон Э. Бытие и сущность / Жильсон Э. Избранное: Христианская философия / Этьен Жильсон ; [пер. с франц. и англ.]. - М. : Российская политическая энциклопедия, 2004. - С. 321-582.

11. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней. Том 2. Средневековье (От Библейского послания до Макиавелли) / Джованни Реале, Дарио Антисери. - ТОО ТК "Петрополис", 1997. - 368 с.

12. Єрмоленко А. М. Юрген Габермас. Єдність розуму в розмаїтті його голосів / А. М. Єрмоленко // Комунікативна практична філософія. - К. : Лібра, 1999. - С. 255-286.

13. Louis Dupre. Passage to Modernity / Louis Dupre. - New Haven : Yale University Press, 1993. - Pp. x + 300.

defined by God to perfect forms and types. This imposes a duty on the ambivalent personality. On the one hand the individual is responsible for the terrible harmony with summum ens, on the other hand gets within their reality, to be sreatorom natural and human things - finally implement the will of God in single-unique. Latest content is the foundation of modern thinking and definitive doctrinal legitimation of Western individualism.

Keywords: *haecceitas; single meaning; formality; individualization.*

REFERENCES

1. Mayorov G. G. (2001), Duns Scotus as a metaphysician, Publishing Frantsyskantsev, Moscow, pp. 28-83 (rus).
2. McGrath Alister E. (2008), The Intellectual Origins of the European Reformation, Nick Center, Kyiv, 344 p. (ukr).
3. Duns Scotus (2001), Treatise on pervonachale, Publishing Frantsyskantsev, Moscow, 181 p. (rus).
4. Duns Scotus (2001), Favorites, Publishing Frantsyskantsev, Moscow, 584 p. (rus).
5. Wolter Allan B. (1990), The Philosophical Theology of John Duns Scotus, available at : <http://ebooksable.com/924625/philosophical-theology-john-duns-scotus-allan-b-wolter-marilyn-adams> (engl).
6. Gilson Etienne (2011), The Spirit of Mediaeval Philosophy, Institute of Philosophy, theology and history of St. Tomu, Moscow, 560 p. (rus).
7. Vos Antonie (2006), The Philosophy of John Duns Scotus, available at: <http://www.pdf-archive.com/2011/08/23/vosjohn-duns-scotus/vosjohn-duns-scotus.pdf> (engl).
8. Tatarkevych V. (2001), History six concepts: Art. Beautiful. Form. Creativity. Vidvornytstvo. Esthete experience, Universe, Kyiv, 368 p. (ukr).
9. Shmonyn D. V. [Ed.] (2005), Philosophy of Western European Middle Ages, Publishing House of St. Peterborough University Press, St. Petersburg, 299 p. (rus).
10. Gilson Etienne (2004), Genesis and essence in: *Favorites*, Political Encyclopedia, Moskow, p. 321-582. (rus).
11. Reale Giovanni, Antiseri Dario (1997), Western philosophy from the beginnings to the present day, Petropolis, St. Petersburg, 368 p. (rus).
12. Ermolenko A. (1999), Communicative practical philosophy, Libra, Kyiv, 488 p. 255-286 (ukr).
13. Louis Dupre (1993), Passage to Modernity, Yale University Press, New Haven, pp. x + 300. (engl).

© Туренко Олег

Надійшла до редакції 13.11.2014

РЕЦЕНЗІЯ

НА МОНОГРАФІЮ ЛЕВИКА Б. С.

ПОСТРАДЯНСЬКІ РЕСПУБЛІКИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ НАПРИКІНЦІ ХХ - ПОЧАТКУ ХХІ ст. - ДОНЕЦЬК : ТОВ "СХІДНИЙ ВИДАВНИЧИЙ ДІМ", 2014. - 188 с.

Підготовлена монографія є логічним продовженням багаторічних безпекових студій Б. С. Левика. Актуальність дослідження не викликає сумнівів. Сучасні виклики міжнародній безпеці, які зумовлені агресивною політикою Російської Федерації, роблять необхідним вивчення проблем регіону, який Росія традиційно вважає пріоритетною сферою власних геополітичних інтересів. Зокрема, доволі реалістичним виглядає розігрування "кримського сценарію" стосовно північних областей Казахстану.

Метою рецензованої наукової розвідки є відтворення історичної хронології, змісту, тенденцій, закономірностей формування, розвитку, трансформації, з'ясування місця та ролі військової безпеки у структурі національної безпеки колишніх центрально-азійських республік СРСР. Автор намагався всебічно дослідити історичні умови створення національних збройних сил, формування безпекового сектора, нових національних військових організацій в регіоні, увів у науковий обіг маловідомі факти цього періоду. Б. С. Левик виконав певний аналіз науково-теоретичних праць, зокрема моно-

графій, дисертацій тощо з проблеми. Дослідник спирався на широко доступні архівні й публічні матеріали, у тому числі конституції, законодавство у сфері військової безпеки, військові та політичні інформаційні довідники, матеріали засобів масової інформації, свідчення безпосередніх учасників, спогади визнаних політичних і військових керівників та інші джерела.

Монографія складається з чотирьох розділів, одинадцяти підрозділів. Левова частка припадає на останній розділ, де саме й розкриваються основні завдання дослідження. Автор виділяє особливості формування, становлення та розвитку безпекового сектора в усіх країнах Центральної Азії - колишніх радянських республіках.

Матеріал подано доступно, систематизовано значний обсяг інформації. Монографія містить рекомендації щодо оптимізації державного забезпечення національної безпеки країн центральноазійського регіону.

Б. С. Левик небуденно виявив основні тенденції, які визначають перспективи співпраці між пострадянськими республіками Центральної Азії, та регіональни-